

רכוב ומנהיג / ח:

תוכן

- א. שאלות יסוד בסוגיא
- ב. קניין הרכוב
- ג. ביאור ספק הגמ'

א. שאלות יסוד

יש לברר מסי' שאלות בסוגיא:

- א. מה כלול בקניין הרכוב.
- ב. מהו ספק הגמ' בעניין רכוב במקום מנהיג ומה דין הרכוב לחודיה.
- ג. מה היחס למשי' שהובאה בהמשך הסוגיא, היו שנים רוכבין על גבי בהמה וכו'.

ב. מהו קניין הרכוב

רש"י (ח. ד"ה דרכוב קני) כתב, וז"ל: "ואע"ג דלא משיכה היא שאינה זזה ממקומה שאין מנהיגה ברגליו". כלומר, בקניין רכוב אין הבהמה זזה ממקומה. כדברי רש"י כן כתב בהדיא השטמ"ק בשם הריצב"ש בכמה מקומות בסוגיא וז"ל: "וכי אמרינן בכולה שמעתין דרכוב חדא קני הינו שרוכב על הבהמה והיא עומדת במקומה". וצריך בירור, במה וכיצד נקנית הבהמה.

ונראה, דקניין הבהמה הינו מחמת דתפיס בה בבהמה ממש, וכן ביאר השטמ"ק בשם הריצב"ש (ט.), וז"ל: "אא"ב ברכוב לחודיה והבהמה עומדת במקומה קונה מפני שהוא משתמש בה כדרך שאדם משתמש בבהמתן והוי דומיא דחזקה". כלומר, מצאנו קניין דומיא דחזקה שמתמש בבהמה וכך מורה על בעלותו.

אולם, יש ליישב את קושיית התוס' (ד"ה רכוב) מכלאים, דהתם וודאי אזלא מחמתיה וא"כ כיצד מוכיחה הגמ' מהתם. ומוכרחים לומר, שאף בכלאים אין הכרח שתזוז מחמתו כפי שהיה פשוט לתוס' וכן מצאתי שהציע השטמ"ק בשם הגליון.

הסתירה בדברי תוס'

אמנם, התוס' (ח: ד"ה רכוב עדיף) הוכיח דוודאי צ"ל שאף ברכוב "אזלא נמי מעט מחמתיה", דאל"כ כיצד מוכיחה הגמ' מדין היושב בכלאים דפטור על דעת חכמים שאף בקניינים וודאי לא קנה, הרי בכלאים וודאי לוקה רק מפאת דאזלא מחמתיה ולא די במה שתפוס בה ובקניינים סגי במה שתפוס, אלא וודאי הוא שאף בקניינים אזלא מחמתיה מעט.

א"כ, לכאור' לתוס' קניין הרכוב מורכב ממשיכה בתוספת תפיסה במוסירה. אמנם, מדברי **התוס'** (ט:) משמע שקניין הרכוב מחמת דתפיס במוסירה ולא מחמת המשיכה, וז"ל: "אא"ב כשאין מנהיג ברגליו ורכוב קני הבהמה משום **דתפיס בה** א"ש דלא קני מוסירה דבמטלטלין לא שייך קניין של מוסירה אלא בהגבהה או משיכה".

נמצא, שהרכוב קונה משום דתפיס בה ולא משום המשיכה¹, ויש ליישב את הסתירה בתוס'. וקודם שנתרץ דברי התוס', יש להסתפק במשי"כ בדבריו (ח:) ולבחון עד כמה התפיסה במוסירה חלק מהקניין או שמא עיקרו של הקניין הוא במשיכה.

והנה, בלשון הגמ' "רכוב עדיף דהא תפיס בה" נראה שהתפיסה חלק מהקניין. אמנם, ניתן ללמוד שהתפיסה מהווה היא רק יתרון על פני המנהיג אך אינה עיקר הקניין. ואף שבגמ' מסקינן שמוסירה לא קני, היינו דווקא במציאה אבל במקח וממכר מוסירה קני. ואפשר א"כ, שהתפיסה במוסירה במקח וממכר הינה חלק מרכזי בקניין.

ובספר **תורת חיים** הקשה, על כל דברי התוס' דתפיסה הינו תפיסה במוסירה מהגמ' לקמן דאחד רכוב חמור ואחד תפוס במוסירה משמע דהרכוב כלל לא תפוס במוסירה. ותירץ **הבית אהרון**, כדברנו דעיקר הקניין הוא המשיכה ותפיס בה הוא רק היתרון על פני המנהיג אם אכן נלמד כך מתחדדת הסתירה בין דברי התוס'.

והנה, מדברי **התוס' הרא"ש** נמצא שאין סתירה כלל מתחילת הסוגיא אל סופה, דלמד בהדיא (ח:) וז"ל: "מאי דתפיס לחודיה אינו לא מעלה ולא מוריד כדקאמר דמוסירה אינה קונה במציאה אלא משום דאזלא מחמתיה קצת וגם תופס בה מיבעיא לן וכו'". ואכן, המשיך התוס' הרא"ש לקמן (ט.) בשיטתו, וז"ל: "אבל רכוב גרידא שאין עושה דבר בגופה אלא שהוא יושב עליה ומעצמה אזלא קצת מחמתו".

כלומר, להתוס' הרא"ש ברור שעיקר קניינו של הרכוב הוא מחמת המשיכה, הן בדף ח' והן בדף ט', וא"כ אין מקום לסתירה.

דרך נוספת ליישוב הסתירה, דייק ה**נתיבות המשפט** (קצז, ב) מלשון השו"ע שכתב דרכוב קונה ברה"ר. והקשו האחרונים, הא רכוב קונה מטעם משיכה והרי משיכה אינה קונה ברה"ר. ותירץ ה**נתיבות**, דאפשר דס"ל להשו"ע כדברי התוס' (ט.) דרכוב קונה מדין מסירה ומסירה קניא ברה"ר.

ובכך בא ליישב את הסתירה בתוס', דרכוב קניא הן מדין משיכה כדברי התוס' בדף ח' והן מדין מסירה כדברי התוס' בדף ט', ומצירוף שניהם נגמר הקניין ולכן רכוב קונה הן ברה"ר כמסירה והן בסימטא כמשיכה.

דרך נוספת ליישוב הסתירה שמעתי מהרב יורם מושקוביץ שליט"א, דהנה בתחילת הסוגיא בדברי רב יהודה פשטנו דאם בכלאים אינו לוקה וודאי שאף בקניינים אינו קונה.

אמנם, בהמשך הסוגיא איתא "מיתבי היו שנים רוכבין ע"ג בהמה...מני אילימא ר' מאיר...אלא לאו רבנן ושמע מינה רכוב קני". כלומר, אע"פ שרבנן פוטרים היושב בכלאים מ"מ הרכוב קונה. ויש להסתפק מה דין הרכוב לעניין איסור כלאים:

¹ כן הקשה הפני"י.

רש"י כתב בהדיא שהרכוב לוקה, וז"ל: "ואשמעינן דביושב הוא דפטור אבל רכוב לא, ותיובתא לרב יהודה דפשט רוכב מיושב". א"כ, אנו ממשיכים את ראשית הסוגיא שאם בכלאים לוקה הרי שבהל' קניינים וודאי יקנה. וקושית הגמ' היא לרב יהודה דפשט רוכב מיושב.

אמנם, ניתן ללמוד שאע"פ שרכוב כיושב אינו לוקה מ"מ הרכוב קונה, וקושית הגמ' היא למסקנתו דר' יהודה לעיל דרכוב אינו קונה.

אך נמצא מהפך בסוגיא, דאע"פ שבכלאים רכוב אינו לוקה מ"מ הרכוב קונה.

לפ"ז, ניתן ליישב הסתירה בתוס'. בדבריו בדף ח' למד התוס' דקניין רכוב הוא מחמת דאזלא מחמתיה מעט, ועיקר הכרחו מההשוואה לכלאים דהתם וודאי אזלא מחמתיה (ולא כדברי התורא"ש שהכרחו מסברא דתפיסה במוסירה לא מעלה ולא מורידה).

אמנם, בדף ט' אנו נמצאים לאחר המהפך שקניין לא קשור לכלאים וא"כ שפיר ניתן ללמוד שעיקר הקניין הוא התפיסה במוסירה אע"פ שלא זזה ממקומה.

ג. ביאור הספק

שיטת התוס'

כאמור, לתוס' קניין הרכוב הינו מחמת דאזלא נמי מעט מחמתיה, וא"כ ברכוב במקום מנהיג הספק האם רכוב עדיף דתפיס במוסירה "או דלמא מנהיג עדיף דאזלא מחמתיה טובא", כלשון התוס'.
הקשה התוס', וז"ל:

"תימה דלפשוט ממתני' דמנהיג קונה במקום רכוב ואי רכוב איירי במנהיג ברגליו כ"ש דמנהיג עדיף דאפילו במקום רכוב ומנהיג ברגליו קני כ"ש במקום רכוב לחודיה".

ותירץ, דהמש' כלל לא איירי בקניינים אלא במוחזקויות. כלומר, כאשר באים לפנינו שני מוחזקין וכ"א אומר 'אני לבדי תפסתי ובא חברי ותפס בשלי' אזי הדין הוא דיחלוקו, אך בסוגיתנו רוכב ומנהיג באים לקנות יחד והספק קניינו של מי עדיף. נמצא, שאף אם רכוב במקום מנהיג לא קונה מ"מ מיקרי מוחזק.

הקשה התוס', א"כ מה מקשה הגמ' לקמן "מיתיבי היו שנים רוכבין ע"ג בהמה" ורצתה הגמ' להוכיח דרכוב קני, והלא משנתנו איירי לעניין מוחזקין.

ותירץ, וז"ל: "דאי אפילו לחודיה לא (קנה) סברא הוא דאפילו מוחזק נמי לא הוי".

כלומר, רק ע"י תפיסה קניינית ניתן להיחשב מוחזק, ואי מיקרי מוחזק הרי וודאי שרכוב לחודיה קני ומ"מ אכתי כאשר המנהיג והרכוב באים שניהם לפנינו מיקרי שניהם מוחזקים אע"פ שכרגע אין באפשרות אחד מהם לקנות, דסגי במה שבאפשרות כ"א לקנות כאשר הוא לחוד.

והדברים מוסברים היטב עפ"י דברי **התוס'** בריש מסכתין (ב. ד"ה ויחלוקו) דיחלוקו הוא מדין וודאי, והטעם הוא דיש אן סהדי לכ"א. והביאור בכך הוא, דלפי ראות עיני הבי"ד יש לכ"א מן האוחזין בטלית וודאי בכולה דההתבוננות של הבי"ד היא על כל אחד מהם בלחוד ונמצא דלכ"א יש הכל, אלא כיון דאי דמר לאו דמר מוכרחים להגיע לחלוקה, ומדין וודאי היא.

לאור דבריו אלו, מוכרח שמסוגל כל אחד מהם לקנות כל הטלית לחודיה, ואע"פ שבמצב הבא לפנינו אין כ"א יכול לקנות דהשני ממעט באחיזתו מ"מ די במה שיכול לקנות כאשר הוא לחוד.

שיטת הריטב"א

הקשה הריטב"א ע"ד התוס', דכשבאו לפנינו זה רכוב וזה מנהיג הרי אותו שאינו רואי לקנות אינו לגבי חבירו אלא 'כמאן דמסריך ביה סרוכי' דלאו כלום הוא.

כלומר, לריטב"א בעינן מוחזק הראוי לקניין ממש כפי שבא לפנינו.

ולכן פירש הספק אחרת ובכך יישב את הקושיא ממשנתנו, דבכלל ספיקו של רב יהודה באיזה רכוב איירי שמואל ובאיזה רכוב איירי במשנתנו: דאם שמואל איירי במנהיג ברגליו ורכוב עדיף אזי תתפרש משנתנו ברכוב סתם ולפיכך יחלוקו, ואם שמואל איירי ברכוב סתם ולפיכך המנהיג עדיף הרי תתפרש משנתנו ברכוב המנהיג ברגליו ולפיכך יחלוקו.

נמצא לפי"ד הריטב"א, דמעולם לא ס"ד דרכוב לחודיה עדיף על המנהיג, ולא כפירש התוס'.

הסתירה בדברי רש"י

רש"י בהסבר הספק כתב רש"י, וז"ל:

"שניהם באים לפנינו זה רכוב וזה מנהיג זה אומר כולה שלי וזה אומר כולה שלי אמר שמואל חד קני, ומיבעיא ליה לרב יהודה היכא דאיתנהו לתרוויהו הי עדיף רכוב עדיף דהא תפיס בה...או דלמא מנהיג עדיף דקאזלא מחמתיה והיא הגדולה בקניין".

אמנם, בדף ט' באחד מפשיטות הגמ' לספק כתב רש"י (ד"ה ש"מ רכוב קני), וז"ל: "ש"מ רכוב קני שלא במקום מנהיג, וכיוון דשלא במקום מנהיג קני כוליה במקום מנהיג פלגי".

והתקשו בדבריו מנא ליה לרש"י הא, והרי בספק הגמ' הסתפקנו דאף אם רכוב קונה לחודיה מ"מ אפשר דרכוב במקום מנהיג המנהיג יהיה עדיף. אלא וודאי, קושית הגמ' הינה לרב יהודה דפשט דרכוב לחודיה לא קני.

יישוב שיטת רש"י

מצאנו מס' דרכים ליישוב דעת רש"י:

שיטת המהרש"א: הוכחות הגמ' בכל השקלא וטריא באו לפשוט רכוב במקום מנהיג, דומיא דלעיל, ת"ש אחד מושך ואחד מנהיג שהוכיחה הגמ' "אבל רכוב לא" היינו רכוב במקום מנהיג דומיא דאחד מושך ואחד מנהיג. וכן לעיל, ממתני' דאחד רכוב ואחד מנהיג באנו לפשוט שיחלוקו, וכן בת"ש הנוכחי אם מצאנו שרכוב בלא מוסירה קני מסברא רכוב ותפיס במוסירה מול מנהיג פלגי.

והסתפקות הגמ' היא, דאף אם רכוב קני ורכוב במקום מנהיג שמא מנהיג קני ולא אמרינן יחלוקו, מפני שעסקינן ברכוב שלא תפיס במוסירה ולכן המנהיג עדיף², ואילו הכא דאמרינן יחלוקו עסקינן ברכוב ותפיס במוסירה דשוים הם.

² דברים אלו מתאימים לדברי רש"י שהוזכרו לעיל, שלמד דתפיס בה היינו בבהמה.

לפי דברי המהרש"א מצאנו שנחלקו רש"י והתוס' ביישוב המשנה, דלתוס' כאמור הוכחנו דרכו לחודיה קני אי מיקרי מוחזק במקום המנהיג. ברם, רש"י לא ניחא ליה בהא ולמד בפשטות שהוכחנו רכוב במקום מנהיג.

קושיות על דברי המהרש"א:

ויש להקשות ע"ד המהרש"א, שלא מצאנו רמז לדבריו המחודשים בלשון רש"י. שנית, דוחק הוא לומר בלשון רש"י שתחילת דבריו דרכו קני היינו רכוב ולא תפיס במוסירה, וסוף דבריו דחלוקו היינו רכוב דתפיס במוסירה. ובנוסף, בהדיא כתב רש"י (ד"ה אלא לאו רבנן), וז"ל: "ותיבתא לרב יהודה דפשט רוכב מיושב", ולא כדברי המהרש"א דביאר דפשטנו רכוב במקום מנהיג דחלוקו. **שיטת הקצה"ח** (סי' רסט): הקצה"ח למד בלשון רש"י שכתב "זה אומר כולה של וזה אומר כולה שלי" דמירי לענין מוחזקין הי מנייהו מוחזק יותר. לפי דבריו, שפיר מוכיחה הגמ' ממשנתנו דחלוקו מפני דעוסקים במוחזקין, וכן מיושבת הסתירה בדף ט' דהתם מיירי לענין קניין וספק הגמ' לענין מוחזקין. אך קשה על דבריו טובא:

א. קשה קושית התוס', דנילף ממשנתנו בפשטות דוודאי מנהיג קונה במקום רכוב.

אמנם, קושיא זו יש ליישב כדרכו של הריטב"א בהסבר הספק, הובא לעיל.

ב. מה הועילו דברי הקצה"ח ליישוב דברי רש"י, אם הספק במוחזקין מדוע פשטה הגמ' בקניינים.

ג. רש"י כתב בהדיא: "וכי אמרינן משיכה קני היכא דליכא רכוב אבל במקום רכוב לא".

וכן בדיבור שאחריו, כתב: "או דלמא מנהיג עדיף דקאזלא מחמתיה והיא הגדולה בקניין", הרי דבהדיא עסקין בקניין.

שיטת התוס' הרא"ש: וז"ל:

"פירוש, נראה לרש"י דלפי המסקנה דעל רכוב לחודיה קאמר שמואל דלא קני לא נאמר אותה

סברא שהיה רב יוסף רוצה לומר תחילה, דאפילו אי רכוב קני במקום מנהיג לא קני כי סברא

דחוקה הייתה ועל ידה הוצרכנו לדחוק בפירושא דמתניתין".

כלומר, למסקנת הסוגיא אין אומרים כספיקו של רב יהודה דאף אם רכוב קני, במקום מנהיג לא קני,

אלא אם רכוב קני לחודיה אזי במקום מנהיג פלגי.

לפי"ז, לא קשיא כלל משנתנו ואכן ניתן ללמוד את המשנה כפשוטה בין אם עסקין במוחזקות ובין אם

עסקין בקניינים לעולם רכוב במקום מנהיג פלגי אי רכוב קני. ואין לחלק בין מוחזקין לקניינים כדברי

התוס'.